

TOMMI KAKKO

Hengenvaarallista paskapuhetta

Opetusministeri Li Andersson oli otsikoissa helmikuussa, kun hän kutsui oppositiopolitiikan vallattomia ajatelmia hallituspuolueiden ideologisista linjauksista ”paskapuheeksi” A-studiossa¹. Voimasanaa kommentoitiin mediassa varsin ansiokkaasti. Kiisteltiin siitä, saako ministeri sanoa rumia sanoja, ja selvitettiin, että ”paskapuhe” on retoriikassa tekninen termi. *niin & näin* otti varaslähdön kohuun, kun Elina Vessonen määritteli vuoden 2020 ensimmäisessä numerossa Harry G. Frankfurтин termin puheeksi, ”jonka esittäjä ei välitä totuudesta – puhuja ei siis tietoisesti valehtele vaan puhuu, minkä parhaaksi näkee totuudesta tai todisteista välittämättä”². Määritelmä on edelleen tosi, mutta maailma on muuttunut paljon. On yhä ilmeisempää, että paskapuheeseen voi kuolla.

Pöhinäfirmojen konsulttikieli saa usein tuta paskapuheesta kirjoittavien raivon. Syystäkin. Mutta paskapuheesta kirjoittavien tapa kirjoittaa aiheesta antaa yleensä ymmärtää, ettei ilmiö ole kuolemanvakava. Paskapuhetta nyt vain on vähän joka paikassa, ja meidän kaikkien tulee olla varuillaan, jotemme siihen lankea. Siinä on myös aina jotain vähän huvittavaa. *Helsingin Sanomat* kirjoitti maaliskuussa:

”Ollaanpa rehellisiä, ilmiö on meille kaikille tuttu. Jokainen on hieman liioitellut suorituksiaan, selitellyt tekojaan parhain päin, luvannut asioita vasten parempaa tietoaan – ei levittääkseen väärää tietoa vaan keplotelakseen itsensä kuivin nahoin hankalasta tilanteesta. Toisinaan, sanotaan vaikkapa baarin pöydässä tai muissa sosiaalisissa yhteyksissä, paskapuhe on jopa tarpeellista.”³

Näin voi olla, mutta paskapuhe vaikuttaa kuvauksen mukaan harmittomalta. Kaikki paskapuhe ei ole yhdenvertaista tai harmitonta. Pari esimerkkiä auttaneen selvittämään tilanteen vakavuutta.

BBC uutisoi maaliskuussa, että arizonalainen paris-kunta nautti akvaarioiden puhdistukseen käytettävää klorokiinifosfaattia, koska he halusivat suojautua koronavirusstartunnalta⁴. Aviopari sairastui vakavasti, ja toinen heistä kuoli⁵. He olivat jutun mukaan kuulleet Donald Trumpin puheita malarialääkkeenä käytettävän klorokiinin mahdollisista hoitavista vaikutuksista epidemian hoidossa televisiosta. Trump myös tviittasi aiheesta ahkerasti. Mitään hoitavia vaikutuksia lääkkeellä ei tässä tapauksessa ole. Puhdistusaineella vielä vähemmän. Tätä kirjoittaessa tapaus on vielä epäselvä: mediassa huhuttiin jopa murhatutkinnasta; paikallinen poliisi joutui kieltämään, että tapausta tutkitaan tappona tai murhana⁶.

Trump jatkoi paskapuhelinjalla. Huhtikuussa hän pohti puhujanpöntössään, että potilaita voisi valaista UV-valolla, koska virus saattaisi kuolla siihen⁷. Paljon huolestuttavampi oli samassa tilaisuudessa esitetty idea, jonka mukaan virusta vastaan voisi taistella injektioimalla potilaisiin desinfiointiainetta. Lääkärit kiirehtivät kertomaan sosiaalisessa mediassa ja haastatteluisissa, ettei puhdistusaineita saa käyttää lääkkeinä. Lysolia valmistava Reckitt Benckiser joutui julistamaan Twitter-tilillään, ettei heidän tuotteitaan saa missään nimessä juoda⁸.

Tapaukset ovat surkuhupaisia, mutta hupaisuuden sijaan meidän pitäisi painottaa niiden surkeutta. Paskapuhe on hengenvaarallista näissä ja monissa muissa tapauksissa. Trump tuskin joutuu koskaan vastuuseen mahdollisesti aiheuttamistaan kuolemantapauksista. Paskapuhetta ei pidetä niin vakavana asiana. Disinformaation levittäminen mediassa ja sosiaalisessa mediassa näyttää vyöryttävän todistustaakan (*onus probandi*) kuulijalle, jos paskanpuhujaa ei välittömästi haasteta todistamaan puheitaan. Englanniksi tälle välittömälle haasteelle on oma terminsä: *to call bullshit*. Yleensä jopa painotetaan median ja toimittajien velvoitteita sen sijaan, että paskanpuhujaa itseään pidettäisiin vastuussa puheistaan. Trumpin omat lääkarineuvonantajatkin myötäilevät pomonsa puheita.

Paskapuhe ja tulkinta

Pian lehdistötilaisuutensa jälkeen Trump sanoi, että hänen kommenttinsa olivat sarkastisia⁹. Sitä ne eivät olleet. Ne olivat paskapuhetta. Trump ei jekuttanut lehdistöä tai yleisöään lehdistötilaisuudessaan. Hän yritti parhaansa, kompasteli puheissaan ja yritti päteä, kun hänen olisi pitänyt luovuttaa puheenvuoro nöyrästi asiantuntijoille. Ja jos hänen väitteensä jekkuilusta

olisi totta, miksi valtionpäämies vitsailisi näin vakavalla asialla? Trumpin hätävale oli vielä typerämpää paskapuhetta kuin hänen alkuperäinen paskapuheensa: hän sanoi niin vain pelatakseen aikaa. Paskapuhetta peitellään usein jatkamalla paskapuhetta.

Mutta entä jos vastuu olisi oikeasti kuulijalla eikä Trumpilla? Tunne, että Trumpin sanojen takana on jotain luottamuksellista tietoa ja että presidentti vain kujeilee kuulijoidensa kanssa, on kutsuva osalle hänen yleisöstään.

Kun puhujan viesti välitetään verhottuna, sille on yleensä hyvä syy. Satiirin tutkimuksessa on tavallista törmätä eri tavoin koodattuihin viesteihin. Iso osa tutkimuksesta pohtii tähän tarkoitukseen käytettyjen kielikuvien rakenteita, mutta mekaaninen analyysi ei ole ainoa lähestymistapa. Clare Bucknell kirjoittaa tuoreessa *London Review of Books*ssa:

”Retorinen nerokkuus – eli nokkelasti rakennetut ironiat, analogiat tai muuten koodatut viestit – viehättävät lähilukua harrastavia kriitikoita suorasukaisia viestejä enemmän, koska ne ovat kuin pulmapelejä, joita voi ratkoa omalla teknisellä osaamisellaan. Halu ratkoa pulmapelejä, joihin on olemassa jokin ratkaisu, kumpuaa jostain syvemmältä kuin uskriitikkomaisesta kiinty-

myksestä koodimaisiin trooppeihin ja tekijän nerokaiden rakennelmien takaisinmallinnukseen, jotka tuottavat lukijoilleen nautintoa [...] On tärkeä tunnistaa, että koodeja luotiin, koska kirjoittajat uskoivat, ettei heillä ollut muuta vaihtoehtoa.”¹⁰

Hyvin usein satiirin historiassa näkee koodattua kieltä, kun teksteissä kritisoidaan valtaapitäviä ja paljastetaan heidän puutteitaan. Yhdysvaltain presidentti on maailman vaikutusvaltaisin poliitikko. Hänen ei tarvitse jekuttaa ketään suojellakseen itseään. Ajatus on absurdi ja absurdiudessaan lapsellinen. Vastuu viestin selkeydestä on varsinkin tässä tapauksessa puhujalla.

Kaiken tämän velmuilun jälkeen on hyvä tietää, että Trumpin tiedotustilaisuudet loppuivat toistaiseksi¹¹. Tiedotustilaisuuksia, jotka tekevät kuulijoistaan tyhmempiä, ei ole järkevä jatkaa. Niiden lakkauttaminen voi jopa säästää ihmishenkiä.

Paskanpuhujan stigma

Jos paskanpuhuminen on niin yleistä, miksei sitä tuomita hanakammin julkisessa keskustelussa? Miksi paskanpuhujan kutsuminen paskanpuhujaksi (*to call bullshit*) on

”On hulluutta odottaa, ettei paskanpuhujia puhuisi paskaa.”

rohkea retorinen avaus? Ehkä siksi, ettei se ole paskanpuheen tavoin nokkelaa sanailua vaan varsin ankea velvollisuus, joka on pakko suorittaa silloin, kun keskustelu on käynyt liian huuruiseksi. Tai ehkä siksi, että kun paskanpuhujaa kutsuu oikealla nimellä, hänen luomansa ajatusleikki lakkaa olemasta. Se on noloa, ja kriitikon täytyy käsitellä tilanteen synnyttämä paatosryöppy taidokkaasti. Lisäksi puhuja leimataan pysyvästi paskanpuhujaksi, jos syytös on esitetty harkiten ja huolella. Harva paskanpuhujia puhuu totta maanantaista perjantaihin ja puhuu höpöjä vain lauantaisin ja sunnuntaisin. He ovat omaksuneet tietyn roolin poliittisessä keskustelussa, joka perustuu heidän valitsemalleen retoriselle taktikalle. Kerran tyhjänpuhujia, aina tyhjänpuhujia.

Marcus Aurelius kirjoitti itsetutkiskelujensa yhdennessätoista kirjassa, että on hulluutta odottaa, ettei paha ihminen tekisi pahoja tekoja. Ohjenuoraa voi muuttaa kertomaan, että on hulluutta odottaa, ettei paskanpuhujia puhuisi paskaa. Marcus Aurelius myös tuumasi heti perään, että on irrationaalista antaa pahojen ihmisten satuttaa muita ja odottaa itse selviävänsä naarmuitta. Siksi paskapuhe on vakava asia, ja meidän kaikkien tulisi ottaa se vakavasti.

Emme tietenkään kaikki ole aina asemassa, jossa uskaltaa korottaa ääntään ja syyttää vastapuolta paskapuheesta. Kaikkien temperamenttiin se ei myöskään sovi. Kuinka aihetta tulisi sitten lähestyä? John Wisdom neuvoa kirjassaan *Paradox and Discovery* (1965):

”Tiedämme kaikki tyypin, joka vilkkaan keskustelun aikana toteaa jossain vaiheessa: ’Hei! Meidän pitää määritellä näitä termejä, eikä pidäkin?’ Hän on kouluttanut; häntä on opetettu näin. Hän tarkoittaa hyvää. Hän on liittolaisemme taistelussa höttöistä ja turhanpäiväistä puhetta vastaan. Ja silti usein vaikuttaa siltä, että kun hän lakkaa puhumasta, on hän vastannut ky-

symyksiin, jotka eivät oikeastaan meitä kiinnostaneet, ja (vielä pahempaa) emme enää kykene oikein edes sanomaan, mistä oikeastaan olimme kiinnostuneita.”¹²

Termien määrittely voi olla tärkeää, mutta sekin voi olla omanlaistaan paskapuhetta. Kanssakeskustelija voi vaikka pyrkiä suistamaan keskustelun raiteiltaan määritelmillään ja kehystää sen uudelleen omilla ehdoillaan. Silloin täytyy yrittää katsoa nokkeluuksien taakse ja kysyä, mitä puhuja haluaa sanoa ja miksi. On myös tärkeää tiedostaa omat ennakkoluulonsa sekä pohtia, mikä vakuuttaisi keskustelua seuraavan yleisön. Pelkästään puhujan pelin pelaaminen ei kerro tätä kaikkea; silloin voi helposti löytää itsensä retorisesta kurimuksesta, johon uppoaa sitä syvemmälle mitä hanakemmin yrittää avata vastapuolen esittämää kielikuvien ja paskapuheiden solmua. Peli täytyy joskus vain yksinkertaisesti puhaltua poikki, kuten Andersson teki A-studiossa. Mitä pikemmin niin tehdään, sen parempi. Varsinkin nyt. Poikkeuksellisen vakavat ajat vaativat poikkeuksellisen vakavaa retoriikkaa.

Viihteet & Kirjallisuus

- 1 Li Andersson ryöpytti Jussi Halla-ahoja A-studiossa: ”Tuo on suoraan sanottuna paskapuhetta”. Verkossa: yle.fi/uutiset/3-11196877
- 2 Elina Vessonen, Pullamössö vastaan hevonpaska. *niin & näin* 1/2020, 98–100 (98).
- 3 ”Paskapuhe” rehoittaa työpaikoilla kenties voimakkaampana kuin koskaan – tuore tutkimus kertoo, mistä paskapuheen tunnistaa ja kuinka sitä voi välttää. Verkossa: hs.fi/nyt/art-2000006426126.html
- 4 Coronavirus: Man dies taking fish tank cleaner as virus drug. Verkossa: bbc.com/news/52012242
- 5 Fearing coronavirus, Arizona man dies after taking a form of chloroquine used to treat aquariums. Verkossa: edition.cnn.com/2020/03/23/health/arizona-coronavirus-chloroquine-death/index.html
- 6 PD: Reports that Mesa chloroquine phosphate death is homicide investigation are ‘not true’. Verkossa: abc15.com/news/region-southeast-valley/mesa/pd-reports-that-mesa-chloroquine-phosphate-death-is-homicide-investigation-are-not-true
- 7 Coronavirus: Outcry after Trump suggests injecting disinfectant as treatment. Verkossa: bbc.com/news/world-us-canada-52407177
- 8 Trump, ever the salesman, is peddling dangerous cures for coronavirus. Verkossa: edition.cnn.com/2020/04/24/politics/donald-trump-coronavirus-disinfectant-sunlight-science/index.html
- 9 Trump claims he was being sarcastic about coronavirus disinfectant comments. Verkossa: foxnews.com/politics/trump-claims-he-was-being-sarcastic-about-disinfectant-comments
- 10 Clare Bucknell, You can’t prove I meant X. *London Review of Books*. Verkossa: lrb.co.uk/the-paper/v42/n08/clare-bucknell/you-can-t-prove-i-meant-x
- 11 Aides and allies making concerted effort to get Trump to stop doing daily briefings. Verkossa: edition.cnn.com/2020/04/24/politics/white-house-briefings-coronavirus/index.html
- 12 John Wisdom, *Paradox and Discovery*. Blackwell, Oxford, 1965, 8.